

Kiegészítések a Buthkay család Keszeg nevű ágának történetéhez

Svéd őstől eredeztethető, hajdani nemesi család szerteágazó kötelékeit kutatta ezúttal egy végrendelet-töredék alapján dr. Fülöp László és dr. Barkóczy László kaposvári egyetemi oktató. A XIII. századtól írásokban említett, különféle tisztségeket betöltő birtokosok egy része Bihar vármegyéhez is kötődik.

A címből adódik a kérdés: most akkor a Buthkay vagy Keszeg családról szól-e majd e rövid ismertetés? Kezdjük az eredeti családnévvel, a Buthkayval, mivel az volt a család tagjainak első, a valamikori Zemplén vármegyei birtokközpontjukról¹ vett vezetékneve. Első ősiük a svéd származású Guth-Keled nemzetségből vette eredetét ugyanúgy, mint a Báthori, Zeleméri és Szokoli nevű híres családjaink². Legkorábbi, név szerint ismert és a nemzedékrendi táblájukon szerepeltetett férfi tagjuk Miklós bán volt 1224-ben. Tőle ágazik le a nagyon terjedelmes családfa, amelynek tagjai különböző tisztségeket betöltve több vármegyénkben voltak birtokosok: Bihar, Abaúj, Szatmár, Ung, Zemplén, Szabolcs stb. Ezeket részben királyi adományként nyerték, részben vásárolták vagy házasság révén jutottak hozzá. A család olyannyira szerteágazott, hogy a XIV. században élt Bertalant 1385-ben már Keszeg megkülönböztető névvel látták el. Ez bizonyára eredetileg ragadványnév lehetett, amely az illető vézna, sovány testalkatára utalt. De emellett megtartotta az eredeti „de Butka”, a származási helyre utaló családnevét is.

Az 1411-ben élt II. Pétertől, I. János fiától számíthatjuk a Keszeg név öröklődését, leszármazottait már inkább ezen a néven említik a genealógiák. Bár a Buthkay család le-

ányágon csak a XVII. század végén halt ki, a tőlük leszármazó Keszeg „ágacska” azonban már korábban, a XVI. század végén elenyészett. Mivel azóta körülbelül egy fél évezred telt el, a familia ezen részével a későbbiekben a történészek és a genealógusok alig-alig foglalkoztak. Hisz ezen az ágon már nem történt semmi maradandó, életükről, kapcsolataikról pedig már senki sem adott adatot a család-történészeknek. Kutatásaink során azonban találtunk egy végrendeleti töredéket, amely alapján a már nyomtatásban megjelenteket sikerült újabb ismeretekkel bővíteni, kiegészíteni. Ez pedig Keszeg Orsolya asszony 1554-ben az Abaúj vármegyei Kinizs nevű faluban lévő kúriájukban, tanúk előtt íratott és betűhűen megjelent testamentuma³. Ebből próbálunk minden leírt eseményt, nevet és adatot megragadni, s a számunkra fellelhető forrásokból kiegészíteni.

Mivel a végrendelet második fele és a záradéka hiányzik, nem tudhatjuk meg, hogy azt ki készítette. Az biztos, hogy nem a végrendeletkező, aki valószínűleg nem is tudott írni és olvasni, hisz abban a korban az ritkaságnak számított a nők körében. Nem is a közeli Egregy falu papja, mivel ő csak tanúként van feltüntetve a bevezető, latin nyelvű részben. Különböző ezek a kezdő mondatok valamilyen előre megszerkesztett sablon alapján készülhettek, amelybe csak behelyettesítették a tulajdonveket (a tanúk, a falu neve, valamint az évszám). Maga a főszöveg végig magyarul íródott, feltehetően egy írődeák által. A tollba mondott rögzítésben teljes a következtetlenség. A ponton kívül más írásjelet nem használ, indokolatlanul felcseréli a kis- és nagybetűket, egyes magyar hangok betűjelölésében szintén esetleges a választása. Ez főként az ö, ü, u, i, valamint a kettős mássalhangzók jelölésében figyelhető meg. Példaként a végakaró nevének mutatjuk be, hogy mennyire önké-

XV. századi fametszet egy végrendelekről

Forrás: internet

nyesen rögzítette azokat: Bwthkay, Buthka, de Bwthka, vagy Orsolazzony, Orsollasszon, orsollazzon stb. Ezért írásából semmiféle helyesírás- és nyelvtörténeti vagy tájnyelvi jellegzetességeket, következtetéseket nem lehet biztosan levonni.

Említettük, hogy e végrendelet csupán töredék. Ezt több dolog is bizonyítja. Hiányzik a megszokott befejezése; csak a földjeiről ír és azokról a jobbágyfalvakról, amelyek egészen vagy részben voltak a család tulajdonában. Nem ír olyan ingatlanokról, mint kúria, udvarház, olyan ingóságokról, amelyek főleg egy nő életében nagyon fontosak voltak: ékszerek, pénz, ruhák, konyhai és szobai eszközök, bútorok, ruhaneműk, állatok, szekerek, a családban lévő fegyverekről pedig talán egy nő esetében el is tekinthetünk. Bár az elején írat egy olyan mondatot, amelyben összefoglalva kijelenti, hogy „...minden ez világi marhámat Ingót és egyéb Jóságomat hagyom az én meg mo[n]dott leányomnak és az ő meg maradékanak”. (Az idézett szövegrészeket részbeni átírással közöljük, hogy azok érthetők legyenek az olvasóknak. Az írásjeleket nem raktuk ki, az indokolatlanul használt nagy- és kisbetűket példaként megtartottuk⁴.)

E pár oldalnyi szöveg sokat megőrzött a haldokló jelleméből: nagyon következetes, határozott, erélyes, sőt még a halálos ágyán is szinte parancsokat osztogató egyén volt. Nem véletlen, hogy olyan személyek nevét emlegeti

föl (és hagyta ránk), akikkel valamilyen ingatlanl kapcsolatosan perben állt vagy még ekkor is követelte tőlük. Egyben kéri a lányát és a vejét, hogy ezeket feltétlenül szerezzék vissza.

Az említett következetességére jellemző, hogy mintegy „megrajzolja” a kis családfáját, szinte hibátlan családleírást ad a még élő és néhány elhunyt közvetlen rokonáról. Elsőként az ő rokonságát, azaz a női ág tagjait mutatjuk be. Anyai nagyapja csáholymonostori Csáholyi (Csaholi, Csáholy, Chaholy) János Szatmár vármegyei nemesi családjából származott. Nagy Iván táblázatán hiányosan csak hét gyermekét jelöli⁵. Hiányzik róla a végakaró édesanyja is, Zsófia asszony. Szerepel viszont az a testvére, Péter, akinek a fia, Ferenc, a mohácsi csatában esett el. Mindkettőt említi a végrendelet, mivel e haláleset után perelték el jogtalanul bizonyos csáholyi birtokait. A bevezető latin nyelvű szövegben tanúként szerepel egyik unokaöccse is, W sselén (Vesseni?) Miklós, aki Erzsébet nevű lánytestvérének volt a fia. Zsófiának két felnőtt gyermekéről írnak: magáról a végrendelezőről, Orsolyáról és fiútestvéréről, Bertalanról. (A testamentumban mindig Bertalom néven említi.) Az öcs feleségének a neve egyszer sem kerül elő, feltehetően már elhalálozott. Nekik egyetlen lányuk volt, Katalin, akit

(folytatás a következő oldalon)

Kiegészítések a Buthkay család...

(folytatás az előző oldalról)

Ugray István vett el feleségül, ő Bihar vármegye igen régi, törzsökös, a XIX. században kihalt családjának volt a tagja⁶. Két gyermekük született, János és Borbála. Katalin 1551-ben elhalálozott, majd ugyanebben az évben hamarosan a kisgyerekek apja is. Végrendeletükben a gyermekeik felnevelőjének elsőként a nagynénit, Orsolyát, annak halála esetén pedig annak a lányát nevezték, kérték meg. A két kiskorú gyámjaul pedig vitélő Csapy Ferencet, Buthkay Kata rokonuk férjét, akinek csak leányai voltak. A gyermekek későbbi sorsáról nem tudunk, mivel egyetlen rokon családfán sem szerepel a nevük. Csupán zárójelben jegyezzük meg, hogy a végakaró velük is, azaz a testvére családjával is rossz, perlekedő kapcsolatban állt bizonyos földterületek miatt. Ennek ellenére Orsolya egy nagyon szép gondolatsort idéz az unokahúgától (nem tudjuk, hogy miképp jutott hozzá). Nem eredeti, hanem szintén részleges átírásban ismertetjük itt e mondatokat: „...ez Katalin asszony... az ő urának az néhai Ugray Istvánnak testamentom szerént Illyen szókkal ezt mondván... kérlek az uristent szerelmes uram hogy az én atyámfia jószágát Orsollasszonyét és Dorkó asszonyét add meg... ne találtán az úristen azért vert meg Bennünket azért adjuk meg holtuk után ne nehezteljének reánk és ha te meg nem adnád Istennek előtte te adj Számot róla.” És valóban: Ugray halála előtt azt mondta Csapy Ferencnek, gyermekei tutorának, hogy adja vissza nekik [a Buthkayaknak] a Vid, Szalka és Runk falubeli részeket és az azokhoz tartozókat, „kik Ung vármegyében vadnak”.

A női ág bemutatása után elérkeztünk magához a végakaróhoz, Orsolyához. Amint az első mondataiban leírja, apja egregyi Butkay Keszeg Mihály volt, akinek az életéről itt egy adatot sem találtunk, még egy évszámot sem⁷. Nagy Iván szerint – mind a Buthkay, mind a Monoky családnál közölt családfán olvasható – a hölgy háromszor ment férjhez. Valószínűleg ez tévedés lehet. Ugyanis a testamentumban leírtak szerint Orsolya első férje Globis Miklós volt. A nevét találjuk Gol'ob's, Golyóbis alakban is. A második Horváth Simon (másképp Simonis Horvath Pete), aki 1550-ben halt meg az Abaúj megyei Kinizsen. Ugyanakkor Nagy

Iván genealógiája szerint Monaky (Monoki) Tiborhoz⁸, egy Zemplén megyei család sarjához ment elsőként feleségül. Azonban Orsolya a végrendeletében ezt a tényt nem erősíti meg. Feltételezzük, hogy vagy csak jegyesek lehettek, vagy esetleg a frigy valamiért meghiúsult. Az azonban bizonyos, hogy korábbi, 1551-es dokumentumok szerint Orsolya ezzel a családdal is perlekedett. Tehát lehetett valamiféle előzetes kapcsolatuk, viszont annak a valódi okát pontosan nem tudtuk kideríteni.

Orsolyának egyetlen leánya volt, Dorottya (Dorkó), aki Kinizsy Ferencnek lett a felesége. (A vő szintén tanúként van felsorolva a latin bevezetőben.) Az nem derül ki, hogy Orsolya melyik férjétől született, valamint az sem, hogy voltak-e gyermekeik, bár Orsolya kétszer is említi a „maradéki” szót. Azonban ez valószínűleg csak az ő elképzelése volt, mintegy utalva a majd születendő unokáira.

Szó esik a végakaróban egy Dersy László és egy Kenderessy János nevű személyről. Ez utóbbiról semmit sem sikerült kiderítenünk; azt sem, hogy milyen kapcsolatban állt a családdal. Nagy Iván említi egy Kenderessy Pált, aki 1503-ban Csáholy Margit Szatmár megyei birtokrészeiből elzalogosít – talán itt lehet a távoli rokoni kapocs. Viszont az előzőről a Hungaricana oldalain, az erdélyi királyi könyvekben több regesztát (oklevél tartalmi kivonata) is sikerült találnunk. Ezekből derült ki, hogy Orsolyának Bertalanon kívül volt egy másik testvére is, Erzsébet, és az ő férje volt Dersy László⁹. A genealógiák és a testamentum valószínűleg azért nem tesz említést a lány személyéről, mivel az 1554 előtt már elhalálozott. Dersyvel, a sógorral két különböző időpontban is volt perlekedése a családnak. Erzsébet feltehetően 1521 körül mehetett férjhez, mivel egy az évi, január 31-én kelt regesztában azt olvashatjuk, hogy a férje felszólítja a Buthkay családot, adják ki a feleségének a reá eső leánynegyedét. Majd a következő nézeteltérés Csáholy Péter fia, Ferenc 1526. évi mohácsi csatában történt eleste után történt, amikor a rá eső javakat a család még élő tagjai között újra kellett volna osztani. Ez a vita éveken keresztül tartott, Dersy meg is nyerte a pert, 112 ház jobbágy jutott neki a csaholi jószágból. (Ugyanígy malomvízi Kenderessy János is pert nyert birtokügyben, ő viszont Erzsébettel szemben.)

Mindez addig tartott, amíg Dersy László meg nem halt.

Orsolya beismeri a végrendelet végén, hogy mindezek megjárának neki, pontosabban Dorkó lányának, azonban már ő sem igazodik el a birtokokon, s ezért nem lehet a csaholi jószág ura. Pedig az az apjáé, Buthkay Mihályé volt: Butka negyedrésze a malmával, valamint Szelepka, Kamonya, Dobróka, Falkos, Gemzse és Kisvarsány negyedrésze, amely eredetileg őrá szállott és az utódjaira. (Arról nem esik szó, hogy például a testvére, Bertalan 1523-ban Dersynek elzálogosított Gemzse falui birtokán tíz jobbagytelket, amelyet a későbbiekben nem tudott megváltani¹⁰.) A leírtak alapján úgy tűnik, hogy Erzsébet férje, Dersy László egy hatalmaskodó, követelődző, szinte összeférhetetlen egyén volt. Azonban, ahogy említettük, ismerve Orsolya asszony természetét, valószínűleg lehet ebben némi túlzás. Vagy esetleg a két nagyon hasonló alkatú, temperamentumú egyén eleve nem fért meg egymással? – Nem tudjuk.

A fentebb felsoroltakon kívül még meg kell említenünk néhány falu nevét, amelyekben birtokoltak. Sajnos ezek közül nem sikerült mindet pontosan azonosítani, mivel akkor e falvak még megkülönböztető előtag nélkül szerepel-

tek. Ezek a következők: „Berve” (Börvely), amelyet a hasonló nevű rokon, Buthkay Mihály és fia Péter „hatalmassággal elfoglalt”, és Egregy, amelyből három is volt a környéken (Alsó-, Felső- és Bélegregy), de a Kinizs nevűnél sem tudjuk, hogy Kis- vagy Nagykinizsről írnak-e a végrendeletben.

Amint korábban jeleztük, Orsolya asszony testamentuma csonka, befejezetlen. Most a szerzők is azt mondják, hogy ismertetésük szintén az, befejezetlen. Viszont bíznak abban, hogy lesz majd még egy olyan kutató, mint Puky Andor, aki valamelyik erdélyi nemesi család levéltárának iratai között rábukkan e testamentum második részére. És akkor a szerzők folytathatják a Buthkay, azaz a Keszeg család történetét.

Utóirat: a leírtak alapján a történelmi sors miatt a magyar nemesi Buthkay-Keszeg családnak és tagjainak – ha még élnének – ma négy (!) különböző országban lennének a birtokaik.

Dr. Fülöp László

CSc ny. főiskolai tanár, Kaposvári Egyetem

Dr. Barkóczy László

adjunktus, Szent István Egyetem,
Kaposvári Campus

JEGYZETEK

1. Butka ma: Szlovákiában Budkovce, Ung vármegye határán.
2. Nagy Iván: *Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal I.* Pest. 1857. p. 266–275.
3. Puky Andor: *Végrendeletek.* Történelmi Tár. 1885. p. 409–411.
4. A mondat eredetiben: Az utan mjnden ez vjlagj morhamoth Ingoth es egjeb Jozagomath hagom az en meg módoth ljanomnak es az ew meg maradekjnak.
5. Nagy I.: i. m. III. Pest. 1858. p. 63.
6. Nagy I.: i. m. XI. Pest. 1865. p. 364–366.
7. A leleszi konventben fennmaradt 1483-as okirat említi Mihályt és az apját, akit Györgynek hívtak.
8. A nevét másutt Stibornak is írják. A Hungaricanán olvasható okiratok alapján 1501 és 1510 között még biztosan élt.
9. <https://archives.hungaricana.hu/hu/charters/300281/?list=eyJxdWVyeSI6ICJrZXN6ZWcgbWloXHUwMGUxbHkgYnV0a2FpIG1hZ1x1MDBBIMW4ifQ>
10. <https://archives.hungaricana.hu/hu/charters/300281/?list=eyJxdWVyeSI6ICJrZXN6ZWcgbWloXHUwMGUxbHkgYnV0a2FpIG1hZ1x1MDBBIMW4ifQ>